

Miikka Pyykkönen Järjestäytyvät diasporat¹

Monikulttuurisuus ja etniset suhteet ovat olleet läpi 1900-luvun merkittäviä sosiologisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteita. Monikulttuurisuuteen ja etnisyyteen liittyviä kysymyksiä on lähestytty sekä etnisten vähemmistöjen että niin sanottujen valtaväestöjen tai -kulttuurien näkökulmista.

1900-luvun alun ihmisryhmien ja rotujen alkuperää tarkastelleiden sekä vuosisadan puolivälin tienoilla ilmestyneiden etnografisten tutkimusten tarkoitus oli – ajan hengen mukaisesti – usein muodostaa kokonaiskuva etnisistä ryhmistä ja niiden ominaisuuksista. Ryhmien välisiä vuorovaikutussuhteita käsiteltiin tuolloin, mutta niiden ei nähty muuttavan ryhmien olemusta ja kulttuuria, koska näiden nähtiin juontuvan ryhmien syntyperästä.

Monikulttuurisuutta ei käsitteenä tunnettu. Kulttuureja keskenään sekoittava monikulttuuristuminen yleensä kiistettiin ja ihmisryhmiä käsiteltiin etnisesti tai rodullisesti ”puhtaina”. 1900-luvun puolivälin jälkeisessä funktionalistisen tutkimuksen aallossa etnisten ryhmien ominaisuudet ja tavat sekä etniset suhteet pyrittiin monesti selittämään sellaisina, että ne palvelivat yhteisöjen tai niiden välisten suhteiden ylläpitoa ja pysyvyyttä. Jopa häiriötekijöilläkin, kuten etnisillä konflikteilla, oli funktionsa. Niiden nähtiin usein viime kädessä edistävän yhteiskunnallista eheyttä. Monikulttuurisuus näyttöytyi assimilaationa, joka sulautti vähemmistöt valtaväestöihin.

1960-luvulta lähtien etnisyyden ja monikulttuurisuustutkimukseenkin on lyönyt leimansa sosiaalinen konstruktionismi. Tarkasteltaessa asiaa konstruktionistisista lähtökohdista etnisyyden ja monikulttuurisuus ovat niin tietoa välittävinä käsitteinä kuin konkreettisina ilmiönäkin sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuneita ja täten muuttuvia asioita. Monikulttuurisuutta, etnisyyttä ja etnisiä suhteita ei konstruktionismin näkökulmasta pidetä niin sanotun aidon todellisuuden ilmentyminä, vaan ne ovat asioita jotka saavat eri merkityksiä eri yhteiskunnallishistoriallisissa konteksteissa.

1980-luvulla yhteiskuntatieteissä ja sosiologiassa voimistunut kulttuurintutkimuksellinen ote jatkoi konstruktionismin viitoittamaa tietä: Monikulttuurisuuden ja etnisyyden tutkimuksessa keskityttiin entistä enemmän merkitysten muodostumiseen ja muuttamiseen ihmisten arkisessa vuorovaikutuksessa. Monikulttuurisuutta ja etnisyyttä alettiin lähestyä merki-

tysjärjestelminä ja/tai diskursseina, jotka tuottavat tietynlaista tietoa kohteestaan ja rajaavat ulos muita tapoja ymmärtää ilmiöitä. 1980-luvulta lähtien monikulttuurisuus on ollut yleisesti käytetty tutkimuskäsite, joskaan ei ristiriidaton.

Kulttuurintutkimuksellisessa monikulttuurisuustutkimuksessa tutkimuskysymyksiä on yleensä lähestytty toimijoiden puheessa tai tietyissä tekstimassoissa muodostuvien merkityksenantojen välityksellä. Tämä on monesti tarkoittanut – varsinkin tulkitsevasta antropologiasta vaikutteita saaneissa tutkimuksissa – ihmisten arkisten merkityksenantojen ja symbolien tarkastelua. Samalla tämä on sosiologisessa ja muussa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa merkinnyt arjen ja kulttuurin politisoitumista ja vastavuoroisesti poliitiikan kulttuuristumista ja arkistumista. Kulttuurintutkimuksellisen otteen valta-asema sosiaalitieteissä on vaikuttanut myös niin sanottujen policy-tutkimusten luonteeseen. Niissäkin on alettu kiinnittää huomiota toimijoiden merkityksenantoihin – tosin organisatorisia ja rakenteellisia seikkoja unohtamatta.

Väitöstutkimukseni edustaa kulttuurintutkimuksen metodologioista ja lähestymistavoista ammentavaa kulttuuripoliittista tutkimusta. Tutkin yhtäältä toimijoiden – sekä yhdistysten että viranomaisten ja hallinnon – merkityksenantoja, jotka rakentavat kuvia maahanmuuttajien yhdistystoiminnasta ja jotka aina rakentuvat osittain jo olemassa oleviin tietomuodostelmiin ja merkitysjärjestelmiin. Toisaalta tarkastelen yhdistystoimintaa kollektiivisen tason toimintana ja neuvotteluna, mikä on perinteisesti ymmärretty yhdeksi politiikan keskeisimmistä ulottuvuuksista. Kyse on monikulttuurisuuden ja siihen liittyvien asioiden politisoinnista sekä niillä politikoinnista kansalaisyhteiskunnan ja julkisen sektorin toimijoiden vuorovaikutuskentällä. Lähestymistapa tarjoaa yhtäaikaisesti väylän lähestyä sekä subjektiivisia merkityksenantoja että niitä toiminnan rakenteita ja konventioita, jotka kehystävät näitä merkityksenantoja.

Tutkimukseni pääkäsitteet – etnisyyden, kansalaisuuden ja integraation – ovat laajalti käytettyjä käsitteitä maahanmuuttoa käsittelevässä sosiologisessa ja muussa yhteiskuntatieteellisessä nykytutkimuksessa. Kyseisten käsitteiden käyttö ei sinällään ole uutta suomalaisessa etnisyyden ja monikulttuurisuustutkimuksessa, mutta niiden käyttö maahanmuuttajien kansalaistoiminnan tarkastelussa on. Yhtäältä käytän käsitteitä tutkimus-

¹ Miikka Pyykkönen kulttuuripoliitiikan väitöskirja *Järjestäytyvät diasporat: etnisyyden, kansalaisuuden, integraation ja hallinnan maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa* tarkastettiin Jyväskylän yliopistossa 29.6.2007 (*Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 306).

kirjallisuudesta kumpuavina analyttisina käsitteinä, joilla lukea ja tulkita maahanmuuttajien yhdistystoimintaa. Tällaisina ne suuntaavat tutkimusta yhdistystoiminnan tiettyihin osa-alueisiin, joita pidän empirian perusteella työs kaikkein tärkeimpinä.

Toisaalta tarkastelen millaisia merkityksiä käsitteet ja niiden kuvaamat ilmiöt saavat maahanmuuttajayhdistysten sekä viranomaisten ja hallinnon toiminnassa. Mikään käsitteistä ei ole olemassa sellaisenaan ja pysyvänä yhdistystoiminnan kentällä, vaan ne saavat eri merkityksiä, asiayhteyksistä ja puhujista riippuen. Uuden näkökulman etnisyyden ja monikulttuurisuuden tarkasteluun tuo toiminnan ja merkitystuotannon tarkasteleminen monen osapuolen vuorovaikutuksen kautta.

En ole tarkastellut asioita ainoastaan esimerkiksi maahanmuuttajien omista merkityksenannoista käsin, kuten maahanmuuttajayhdistystutkimuksissa monesti on tapana. Tutkimukseni neljännen artikkelin hallinnan analyttinen lähestymistapa on aiemmin käyttämätön suomalaisessa etnisyydetutkimuksessa ja myös harvakseltaan käytetty kansainvälisessä tutkimuksessa. Vaikka maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta on tarkasteltu politiikan näkökulmasta, on maahanmuuttajien elämää ja toimintaa harvoin tarkasteltu osana modernia hallintaa ja deliberatiivista demokratiaa.

Maahanmuuttajien yhdistystoiminta tarjoaa tähän erinomaisen viitekehysten: yhdistykset ovat samanaikaisesti maahanmuuttajien omaehtoisen kansalaisuustoiminnan ja heihin kohdistuvan ohjailun ja hallinnan välineitä. Samalla ne ovat ikään kuin peilejä, joihin katsomalla hallinto pystyy uudistamaan toimintaansa ottaakseen entistä paremmin huomioon ja haltuun uudet yhteiskunnalliset erityisryhmät ja näiden tarpeet.

Tutkimukseni tarjoaa peilin maahanmuuttajayhdistyksille tarkastella toimintaansa suhteuttaen sitä muiden samankaltaisten tai jollain tapaa erilaisten maahanmuuttajayhdistysten toimintaan. Lisäksi tutkimus antaa yhdistyksille mahdollisuuden hahmottaa kokonaiskuvaa maahanmuuttajien yhdistystoiminnan paikalliskentistä, mukaan lukien viranomaisten ja muiden yhteistyökumppaneiden toiminnan ja näkemykset. Näiden valossa yhdistykset voivat kriittisesti tarkastella toimintaansa ja pyrkiä tarpeen mukaan perusteellaan ja uudistamaan sitä.

Tutkimus tarjoaa myös viranomaisille mahdollisuuden arvioida omaa toimintaansa ja omia näkemyksiänsä. He voivat peilata niitä maahanmuuttajayhdistysten näkökulmiin. Lisäksi tutkimus tarjoaa viranomaisille yleisempiä näkökulmia yhdistystoimintaan kuin ne, joita heille muodostuu omassa työssään, kun he ovat tekemisissä tiettyjen yhdistysten kanssa. Toivoisin, että tutkimus herättää viranomaiset uudelleen arvioimaan yhdistysten kompetenssia kotouttamistyössä ja näkemään maahanmuuttajien yhdistystoiminnan moni-

naisuuden. Toivon myös, että se herättää yhdistykset nykyistä tiiviimpään keskinäiseen yhteistyöhön.

Väitöskirjani koostuu neljästä artikkelista, jotka rakentuvat etnisyyden, integraation ja hallinnan teemojen ympärille. Artikkelimuoto ei mahdollista kovin laajaa tutkimusmenetelmien, käsitteiden eikä empirian ryhmittelyn avaamista. Avatakseni näitä lukijalle olen halunnut kirjoittaa väitöskirjaani kattavan yhteenvedon. Ensinnäkin käyn siinä lävitse tutkimukseni keskeisimmät käsitteet. Osa niistä, kuten kansalaisyhteiskunta, kansalaisuus ja yhdistys, ovat sellaisia, jotka eivät eksplisiittisesti ole analyttisessä osassa artikkeleissa. Ne ovat kuitenkin sellaisia käsitteitä, jotka mielestäni tulee avata, koska ne ja niihin liittyvät yhteiskuntatieteelliset ja yhteiskunnalliset keskustelut ovat keskeisiä maahanmuuttajien yhdistystoiminnan ymmärtämiseksi.

Jotta artikkelieni antia voidaan paremmin ymmärtää, on ymmärrettävä mikä rooli yhdistyksillä ja kansalaisyhteiskunnalla on niin pohjoismaisen hyvinvointivaltion kehityksessä kuin yleisemminkin läntisissä, niin sanotuissa liberaaleissa demokratioissa. Lisäksi on ymmärrettävä, että maahanmuuttajayhdistysten identiteetti- ja integraatiopoliittisessa toiminnassa on kyse kansalaisuutta koskevista neuvotteluista, ei vain käsitteen juridisepoliittisessa merkityksessä, vaan myös sosiaalisessa ja kulttuurisessa.

Käsitteiden jälkeen pyrin perehdyttämään lukijan väitöstudiumin aineistokeruu- ja analyysimenetelmiin. Kaikki artikkelini perustuvat kvalitatiivisiin menetelmiin. Kerron yhteenvedossani, minkälaisen periaatteiden mukaisesti olen tehnyt tutkimushaastattelut ja minkälaista osallistuvaa havainnointia olen käyttänyt. Lisäksi kuvaan tutkimukseni tekstiaineistot ja niiden keruuperiaatteet. Aineiston analyysimenetelmien avaaminen on erityisen tarpeellista, koska sisällönanalyysin ja diskurssianalyysin selvittämiseksi ei artikkeleissa ole ollut kunnolla tilaa. Niitä on kuitenkin käytetty jokaisen artikkelin pohjana.

Kuten yhteenvedossa selvitän, olen diskurssianalyysin avulla avannut etnisyyttä ja integraatiota koskevia merkityksenantoja; sitä, missä kontekstissa ne tapahtuvat, ketkä niitä tuottavat ja käyttävät, millaiselle sanastolle ne perustuvat ja miten ne kohteensa merkityksellistävät. Menetelmät ovat tarjonneet mahdollisuuden systemaattisesti tarkastella yhdistystoiminnalle annettuja merkityksiä ja itse toiminnan tuottamia merkityksiä edellä mainittujen käsitteiden viitekehityksessä. Analyysimenetelmät avaavat monista muista tutkimuksista poikkeavan lähestymistavan maahanmuuttajien yhdistystoimintaan, sillä niiden avulla tutkija ei tulkitse toimintaa ensisijaisesti sellaisenaan, ikään kuin autenttisena, vaan sille puheessa ja tekstissä annettujen merkitysten kautta.

Yhteenvetoni laajin yhtenäinen osa käsittelee maahanmuuttajayhdistysten luokittelua. Olen halunnut

kuvata typologisointini mahdollisimman laajasti, koska katson, ettei artikkeleissa tähän ole ollut riittävä mahdollisuus. Lukijan tulee mielestäni pystyä perehtymään luokitteluun mahdollisimman syvällisesti, koska se on olennainen artikkeleissa ilmenevän analyysin kannalta; olen luokitellut yhdistystoimintaa koskevia merkityksenantoja ja niiden subjekteja – merkitysjärjestelmien käyttäjiä ja tuottajia – nimenomaan yhdistystypologian pohjalta.

Tyypittely on samalla yksi väitöstutkimukseni keskeisimmistä tuloksista. Se osoittaa, että maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa ei ole kyse pelkästään lähtömaasta periytyvien kulttuuripiirteiden tai uskonnon säilyttämisessä, kuten monesti on tapana ajatella. Suuri osa yhdistyksistä keskittyy myös sukupuoleen, nuoruuteen, maahanmuuttajaryhmien väliseen yhteistyöhön, maahanmuuttajien ja suomalaissyntyisten kontaktien lisäämiseen, taiteisiin ja liikuntaan. Erityyppiset yhdistykset tarjoavat vapaa-ajan aktiviteetteja ja vapaaehtoista apua maahanmuuttajille heidän arjessaan.

Maahanmuuttajayhdistysten toiminta suhteessa kansalaisuuteen, etnisyyteen, integraatioon ja hallintaan on siis hyvin moniulotteista. Kansalaisuusasemaa rakennetaan ja siihen pyritään vaikuttamaan niin vetoamalla hallintoon kuin järjestämällä kansalaistaitojen

opetusta ja harrastustoimintaa yhdistyksen jäsenille tai yleisemmin alueen maahanmuuttajille. Samoilla toimilla vaikutetaan myös kotoutumiseen eli integraatioon. Etnisyyttä koskevia merkityksenantoja tuotetaan ja neuvotteleva käydään yhdistysten toiminnassa jatkuvasti ja kaikkialla: yhdistyksiä nimettäessä, niistä kertovissa tiedotteissa, niiden liikuntatoiminnassa, kerhotoiminnassa ja niiden järjestämässä opetuksessa.

Etniset ryhmäkategorioiden eivät näyttäyty diasporassa toimiville yhdistyksille itsestäänselvyyksinä, vaan niitä merkityksellisestään, muokataan ja kiistetään toiminnassa eri tavoin. Jotkut tukeutuvat etnisyyttään konstruoidessaan lähtömaansa kulttuuriperinteisiin, jotkut taas yhdistelevät alkuperämaan kulttuurin ja suomalaisuuden piirteitä, ja jotkut pyrkivät kokonaan kiistämään etnisyyden merkityksen ja relevanssin. Yhdistyksissä tapahtuva maahanmuuttajien ja maahanmuuttajuuden hallinta on myös moninaista. Yhtäältä hallinto käyttää yhdistyksiä maahanmuuttajien osallistamiseen ja kotouttamiseen, toisin sanoen heidän subjektiivisuuksiansa tuottamiseen ja ohjaamiseen. Toisaalta yhdistykset ja niissä toimivat maahanmuuttajat hallitsevat toiminnallaan itse itseään – tekevät toisin sanoen sitä, mitä Michel Foucault nimittää etitiseksi minätyöksi.